

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved *W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson*

INDHOLD:

- Troels Fink*: Den danske, den tyske og »den sidste« slesviger
Willy-August Linnemann: Forsøg på definition af en slesviger
Niels Bøgh Andersen: Begrebet slesviger er døende
Hans Ronald Jørgensen: Slesvigeren står mellem dansk og tysk
Harro Marquardsen: Valget er ingen nødvendighed
Anders Feilberg Jørgensen: Tanker om »Slesvigeren«, det slesvigske
Hans Peter Johannsen: Schleswigertum
Jacob Kronika: Sønderjyde – Slesviger
Ernst Siegfried Hansen: Lidt om »det slesvigske«
Lorenz Rerup: En Relikt
Theodor Clausen: Der Schleswiger
Morten Kamphövener: Slesvigske traditioner
Helge Svensson: Et sønderjysk rederi

OBS OBS OBS OBS OBS OBS OBS

HISTORISK SAMFUND FOR
SØNDERJYLLAND

holder lukket for
bogsalg og ekspedition
fra

1. juli til 2. august 1967

på grund af

MOMS-opgørelse af
lagerbeholdning

Sønderjysk Månedsskrift

der udsendes af *Historisk Samfund for Sønderjylland* som selvstændig publikation, koster 20.00 kroner årlig i abonnement (frit tilsendt). Abonnement og enkeltnumre (2.00 kroner stykket plus porto, særnumre beregnes der dog en højere pris for) kan bestilles hos ekspeditionen, Landsarkivet, Åbenrå, tlf. (046) 2 27 04, eller på redaktionens adresse, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (045) 2 17 37. Prøvenummer tilsendes gratis på anmodning.

Den danske, den tyske og »den sidste« slesviger

I år var det Flensborgs tur til at være vært ved de dansk-tyske dage (Flensburger Tage 1967), og blandt talerne var generalkonsul, professor, dr. phil. Troels Fink, Flensborg, der holdt det nedenfor gengivne foredrag for en lydhør forsamling. Sønderjysk Månedsskrift følger foredraget op med et rundspørge om definitionen på en slesviger og opfattelsen af det slesvigske, og professor Troels Fink vil i næste nummer afrunde med nogle slutbetragtninger.

Da tre-års krigen var slut i 1850 efter slagene ved Isted og Frederiksstad, blev det slesvigske skolevæsen reorganiseret. Der var i hertugdømmet tre lærde skoler. Haderslev blev en rent dansk skole, Slesvig rent tysk, men ledet i dansk ånd, og Flensborg lærde- og realskole blev tvesproget. På dansk underviste man i: dansk, historie, geometri og sang, på tysk i: tysk, græsk, hebraisk, aritmetik, naturhistorie og gymnastik, blandet var sproget i latin, fransk, engelsk, fysik, regning, skrivning og tegning. I religion kunne eleverne selv vælge sproget.

Denne ordning varede fra 1850 til 1864, altså en relativ kort periode, men der udgik i denne tid talrige elever fra skolen, og af dem har vi valgt tre typiske repræsentanter: den danske rigsarkivar A. D. Jørgensen, den tyske generalsuperintendent for Slesvig Th. Kaftan og »den sidste slesviger«, pastor N. C. Nielsen.

Disse tre står som typiske repræsentanter for mødet mellem dansk og tysk, som det fandt sted i den lærde skole i Flensborg i en politisk vanskelig tid med voldsomme spændinger mellem de to nationaliteter.

Ved at gennemgå deres nationale stillingtagen skal der gøres et forsøg på at afgrænse ikke det slesvigske problem, men slesvigerens problem, og det forudsætter en definition på en slesviger. Der kan findes mange forskellige måder at karakterisere en slesviger på, men her bruges en ganske bestemt definition, som man vel kan diskutere som et emne for sig, men som man må acceptere for dette foredrags vedkommende.

En slesviger er et produkt af mødet mellem dansk og tysk i det gamle hertugdømme. Der findes i slesvigeren danske og tyske elementer, de kan være i balance, eller de kan eksistere i spændingsforhold, det danske kan have overvægt, eller det tyske kan have overvægt. Der eksisterer ikke et særligt slesvigske folk, men slesvigeren har valget mellem det danske og det tyske folk; der findes slesvigere, som har søgt at unddrage sig dette valg, der har prøvet at etablere en balance imellem de to strømme i sindet; det lader sig måske gøre for en stund, men før eller senere kommer slesvigeren i en situation, der kræver et valg. Han må enten være en dansk slesviger

eller en tysk slesviger. Ved siden af den danske slesviger står sønderjyden; han er i første række dansk, han er ikke tvestrengt, selv om han kan vise interesse for tysk kultur og samfundsliv; ved siden af den tyske slesviger står tyskeren slet og ret, hvad enten han er tysk af slesvig-holstensk eller preussisk observans.

Og så endelig endnu en ting: slesvigerens indstilling, hvad enten han har valgt det danske eller tyske, nedarves ikke. Den betinges af mødet mellem dansk og tysk, af den blanding, hvori elementerne indgår. Det slesvigske går ikke nødvendigvis fra far til søn, men det kan opstå igen og igen. Vi vil aldrig se den sidste slesviger, selv om en af de tre, der her skal omtales, gav sig den betegnelse.

Vi begynder med A. D. Jørgensen, som var født i 1840. Han levede sine første barndomsår i Gråsten og kom i 1853 på den lærde skole i Flensborg. Hans far var dansk patriot, men hjemmet havde indtil 1848 været tysk-sproget; fra den ene dag til den anden gik man i 1848 over til udelukkende at tale dansk. Om sin læsning som elev i 16-års alderen fortæller A. D. Jørgensen i sine erindringer: »Hvad der greb mig stærkest ved denne tid var de såkaldte tyske klassikere. Jeg læste Schillers tragedier i skolebiblioteket og blev stærkt betaget af dem; i de tyske timer gennemgik vi Uhland og hans åndsbeslægtede, og hjemmefra fik jeg faders lille samling af digtere, særlig fra forrige århundrede. Alt dette var mig nu så nyt og dog så hjemligt; jeg fordybede mig i denne digterverden og blev fortrolig med den, således at den bestandig senere har været mig kær, ja på en vis måde har stået mig nærmere end noget andet, som jeg lærte at kende.« Og videre hedder det: »Gennem læreren i dansk, Kristian Monrad, trådte det danske og nordiske åndsliv os i møde i sin bedste skikkelse; selv udpræget tysksindede drenge indrømmede senere som mænd, at Monrad havde fængslet dem ved sin undervisning og givet dem kærlighed til dansk litteratur.« Den 26. februar 1857 fik A. D. Jørgensen fat i Finn Magnussens oversættelse af den ældre Edda. »At jeg optegnede dagen,« skriver han, »var ikke så underligt, thi den fik stor betydning for mig. Det var den første danske bog, som gjorde et varigt indtryk på mig fra det dybere indholds side, den overbeviste mig om, at den nordiske litteratur havde et selvstændigt og rigt åndsindhold; derom havde jeg hidtil tvivlet . . . Fra nu af kom Eddasangen i flere år ikke ud af mine tanker.«

Man ser, hvordan dansk og tysk åndsliv følges ad, men A. D. Jørgensen kan alligevel ikke henregnes blandt slesvigerne. Det skyldes, at hans politiske bevidsthed, fra han begyndte at skønne, knyttede ham til det danske folk, men man forstår gennem hans eksempel, hvor stærk påvirkningen må have været fra begge sider. I 1859 begyndte han på polyteknisk læreanstalt i København. Det var her han fik en klarere erkendelse af sin egen placering i politisk og åndelig forstand. »I Flensborg var den opfattelse almin-

delig iblandt os,« skriver han, »at det danske åndsliv kun var en afglans af det tyske, og at det ingen ret fremtid havde; ytringer i den retning fremkom jo hos de bedste danske forfattere . . . Men nu fandt jeg livet gå sin egen stærke gang iblandt os, i samfundet såvel som i åndens idrætter; jeg – kom på det rene med mig selv om, ikke blot at vort folk havde en fremtid, men at de nordiske folk tilsammen havde en stor og herlig opgave i den almindelige kulturudvikling.« Det var kendskabet til forfatteren Johannes Ewald, der for alvor forankrede A. D. Jørgensen i dansk åndsliv. »På en vis måde blev Ewald for mig indgangen til fædrelandets historie; hvad jeg hidtil havde sat pris på var oldtidens formentlige dybsind, hvortil jeg knyttede store forhåbninger for fremtiden.«

Det vil af denne redegørelse fremgå, at A. D. Jørgensen modtog rige impulser fra tysk kultur, men også at den dybere liggende sympati var dansk. Den dobbelte påvirkning gjorde imidlertid ikke A. D. Jørgensen til slesviger. Det helt afgørende stød til den danske livsgerning, som blev A. D. Jørgensens, fik han ved den katastrofe, som krigen i 1864 var for Danmark. Den ramte ham som et personligt slag og gav ham inspirationen til det store historiske forfatterskab. Først ville han revidere hele billedet af dansk historie på nøgtern grund, og han fremhævede med stor styrke, at dansk politik i Slesvig for fremtiden måtte bygge på den nationale selvbestemmelsesret. Den sidste historiske opgave han tog sig på var at skildre dansk historie fra 1814 til 1864, hvor ansvaret for 1864 måtte blive et centralt punkt.

Problemet tegnede sig på følgende måde for ham: »Nu skal jeg dømme denne slægt, skrive dens historie, veje dens livsgerning og vise, i hvor høj grad disse mænd med den rene vilje, det varme hjerte, fo'r vild og bar sten til fædrelandets ulykke.«

Men når skildringen af Danmarks historie 1814–1864 var overstået, så var det hans tanke at vende tilbage til ungdommens sysler. »Langt tilbage finder jeg planer til at behandle tysk og nordisk åndsliv under et, særlig forrige århundredes sidste slægtsalder eller sidste halvdel under et, denne tanke havde jo sin naturlige oprindelse i min egen personlige udvikling. Nu udvidedes den til hele tidsrummet fra 1719 til 1848, det lange fredelige tidsrum, der så en rig åndsudvikling fra første begyndelse ved Wolffs og Holbergs optræden til det store brud, som gjorde en foreløbig ende på dette. Nu, da jeg kom til at sysle med bruddets historiske forløb i grænselandet, forekom det mig naturligt at vende tilbage til en betragtning af fællesskabet, der havde været og atter kan komme, eller rettere må komme . . . Men med min politiske historie vil de studier og de opgaver være afsluttede, som tog deres begyndelse for en menneskealder siden, efter krigen. Jeg vil da søge at knytte forbindelsen med den første ungdoms rige interesser og videre syn.«

Og dermed er vi tilbage ved skolen i Flensborg. A. D. Jørgensen nåede ikke at virkeliggøre sine planer. Han døde i 1897. Få har mødt dansk og tysk så ligeligt som A. D. Jørgensen, men hans nationale solidaritetsfølelse var ensidig dansk, hans åndsgrundlag var det danske; i ham eksisterede kærligheden til den tyske klassicisme som en positiv kraft; men han var og blev en sønderjyde.

Theodor Kaftan, 1847–1932

Fra 1886 til 1917 var Th. Kaftan generalsuperintendent for Slesvig. Hans stamfader var indvandret fra Lithauen under den store nordiske krig, men hans baggrund var slesvig-holstensk. Hans far var i årene før 1848 svagelig og døde i 1853. Efter mandens død flyttede moderen til Husum, hvor en broder boede, men i 1858 flyttede hun til Flensborg. Her blev Kaftan sammen med sin bror, den senere kendte teologiske professor, Julius Kaftan, sat i latinskolen.

Må man end karakterisere Kaftans baggrund som slesvig-holstensk, kan man ikke kalde Kaftan selv for slesvig-holstener. Det er ejendommeligt at følge sprogbugen i hans »Erlebnisse und Beobachtungen«. Rigtig nok indentificerer han sig nu og da med slesvig-holstenerne, men mest på faderens eller på familiens vegne. F. eks. da han fortæller om familiens rejse til Hamborg. Her tog man med sympati mod fordrevne embedsmænd fra hertugdømmerne: »Hamborg regnes af os slesvig-holstenerne næsten med til hjemstavnen.« Også andre steder taler han om »vi slesvig-holstenerne«, men det er undtagelser. Ellers kalder han sig almindeligvis tysk slesviger. Hvad han forstår derved fremgår af nogle betragtninger fra hans »Erlebnisse und Beobachtungen«. F. eks. kendetegner han Slesvig som den naturlige bro mellem Sydgermanerne og Nordgermanerne. »Deri ligger Slesvigs rigdom; deri grunder sig Slesvigs nød.« Slesvig var allerede for tusind år siden et land i hvilket »tyske« og »danske« boede, et land i hvilket dansk og tysk blev talt, sådan karakteriserer han Slesvigs stilling som led i en bedømmelse af den historiske udvikling.

I en vurdering af situationen i 1864 fremhæver han stærkt det efter hans mening fordelagtige i, at Slesvig efter Danmarks nederlag ikke blev delt efter nationaliteter, som der var udsigt til under Londonkonferencen, altså den løsning, der blev gennemført i 1920. Det store problem i 1864–1866 var imidlertid, om Slesvig-Holsten skulle blive et selvstændigt land inden for det tyske forbund eller inkorporeres i Preussen. Kaftan karakteriserer det slesvig-holstenske standpunkt med forståelse, men fortsætter så: »Slesvig-Holsten har ikke uvilligt føjet sig i sin skæbne (altså at blive en preussisk provins). Det gjaldt især om Slesvig, og det uanset at de slesvig-holstenske fyrstefamilier, både Augustenborgere og Lyksborgere, nærmere betegnet var slesvigske familier. Det havde nu sin årsag deri, at sprogsprogs-

målet tysk eller dansk berørte os langt dybere end holstenerne. Over for dette trådte spørgsmålet »hvorledes« for os i anden række. Vi så i indlemmelsen i Preussen summa summarum en sikring af vor tyske fremtid.«

Ved at fremhæve sig selv som tysk slesviger kunne Kaftan finde balance mellem sin slesvig-holstenske baggrund og sin prøjsiske embedsmandstilværelse. Men han var også slesviger i den forstand, at han fra skolen var fortrolig med dansk litteratur og dansk sprog.

Kendskabet til dansk åndsliv havde Kaftan fået på skolen i Flensborg. Det var vel tilfældigt, at Kaftans mor flyttede til Flensborg, og således en tilfældighed, at Kaftan kom på den tvesprogede skole, men disse tilfældigheder bekræfter tesen om, at det slesvigske er et produkt af omstændighederne, ikke noget nedarveligt.

Da Kaftan var kommet i en af de øverste klasser, var det ham lige meget om han talte dansk eller tysk. En del glemte han i årene efter 1864, men da han senere blev præst i Aabenraa, hvor det påhvilede ham at prædike på dansk, beherskede han snart det gejstlige sprog helt, og senere da han blev generalsuperintendent, siger han, var der visse vanskeligheder forbundet med at skifte fra tysk til dansk, når han 10 måneder af året havde færdedes i tyske menigheder og så pludselig kom ind i det danske område og skulle tale dansk. Udtrykkeligt fremhæver han: at være opvokset i to sprog og to litteraturer har for den åndelige udvikling en egenartet værdi.

I Aabenraa kom han godt ud af det med sine danske sognebørn, men hans grundsyn var det, at de danske slesvigere ikke havde lov til at arbejde for en politisk tilknytning til Danmark.

Han finder det helt i sin orden, at løftet om en folkeafstemning i Pragfredens § 5 blev ophævet. Men i øvrigt skulle man lade de danske i fred med deres kultur. Sådan fremstiller han sit synspunkt i erindringerne, men i realiteten så han gerne en fortykning af Nordlesvig, og han fik fra 1879 til 1884 megen føling med disse problemer, idet han blev regerings- og skoleråd ved provinsialregeringen i Slesvig med folkeskolens problemer som særligt arbejdsområde. På det tidspunkt var folkeskolen i Nordlesvig halvvejs fortykket. Teoretisk anså Kaftan det for en fejl, at det danske sprog var trængt i baggrunden, men i praksis kom han til det resultat, at der ikke var nogen vej tilbage, altså var der ikke andet at gøre end at for tyske skolen helt, dog således, at religionsundervisningen fortsat blev givet på dansk, og at der til støtte for denne blev givet to ugentlige timers undervisning i dansk sprog. Derved ville han nå det mål, han satte sig: »En for tykning af skolen uden skade for kirken og uden at krænke sjælelige og økonomiske interesser uden tvang imod det danske sprog. Det var set fra et dansk synspunkt et overmåde farligt program. Han opponerer i sine erindringer mod visse tvangsforholdsregler, men han gjorde det aldrig offentligt, mens tid var. Professor Oswald Hauser har i sin bog »Preussische

Staatsrason und nationaler Gedanke« klarlagt Kaftans standpunkt, og hans resultat var dette: Når Kaftan senere kritiserede det præjssiske reskript af 1888 om skolens fortykning, var det, fordi sagen i sidste fase ikke var blevet forelagt ham.

Jeg har i det foregående karakteriseret Kaftans holdning som en balance mellem en slesvig-holstensk arv og en præjssisk embedsgerning på grundlag af en tvesproget skolegang. For Kaftan betød det også en hel del, at hans embedsområde netop var det gamle hertugdømme Slesvig.

Men man må dog fastholde, at hans solidaritetsfølelse i sidste instans var præjssisk og tysk. På ét område gav han de danske beboere i stiftet en hjælpende hånd, idet han støttede arbejdet for en ny salmebog for de dansktalende menigheder i Slesvig. Det lykkedes ham ikke at komme ud over den begrænsning, han følte som embedsmand. Han var som sådan et barn af sin tid, og det var ikke nogen lykkelig periode i det gamle hertugdømmes historie.

Endelig er der så *Nicolaj C. Nielsen*.

Man kender ham under den betegnelse, han gav sig selv: den sidste slesviger. Men det var han ikke. I al fald ikke efter den hypotese, der her lægges til grund, at en slesviger er et produkt af omstændighederne. Hvis det er rigtigt, kan der opstå slesvigere igen og igen. Men han var den sidste af sin slags, og dertil den reneste slesvigske type, der kan tænkes. Forskellen fra andre danske eller tyske slesvigere ligger deri, at for ham var »folk« og »land« Slesvigs folk og land, han mente, at der er et særligt folk. Sundved kalder han for Slesvigs have, Als for Slesvigs skønneste ø, og i forordet til bogen »På rejse omkring mit hus« (1897) skriver han: »Jeg ville ingen steder på jorden hellere bo end i Slesvig. Og i Slesvig elsker jeg igen den egn, jeg har mit hjem i, fremfor nogen anden.« Og endnu stærkere udtrykker han sig i forordet til bogen »Endnu engang på rejse, både inde og ude, men altid i hjemmet.« (1903): »Lad kritikken gøre med mine stakels små skrifter, hvad den vil. Lad den sige, at versene er mådelige, eller, at indholdet er skadeligt for folkelivet, lad den ene mene, at bøgerne ere for verdslige, den anden, at de ere for fromme, medens de ere en tredje for ubetydelige – sålænge der er slesvigske mænd og kvinder, både gamle og unge – og mærkeligt nok især mange unge karle – der hilser dem velkommen! glæde sig ved dem og sige om deres indhold: Det er kød af vort kød og ben af vore ben! – Sålænge har jeg også mod til at komme igen ...«. Nicolaj C. Niensens personlige baggrund var hjemmetysk. Han var født i 1848 i Løgumkloster, hvor hans far var hattemager. Hjemmet var velstillet. I 1862 kom han på latinskolen i Flensborg. Desværre foreligger der ikke umiddelbare udtryk for, hvad skolen betød for ham, men i hans biografi hedder det: »Her lærte han det danske sprog, her hentede han fra det rigeholdige bibliotek hver eneste lørdag nye bøger. Her åbnede sig gennem

disse en ny og forunderlig verden for ham. Her lærte han at elske det danske sprogs skønhed, dets rige litteratur og her lagdes grunden til den dybe interesse og kærlighed til dansk litteratur og åndsliv, som bevaredes usvækket indtil hans død.« Hans særlige interesse var dog teatret. Han forsøgte med held at komme i forbindelse med skuespillerne, når der var turneer og disse, som syntes godt om det livlige, elskværdige unge menneske, tillod ham endog at gøre studier bag kulisserne. Han fik fribilletter til forestillingerne og gennem dette voksede en stor kærlighed til og forståelse af den dramatiske kunst . . .

Krigen 1864 synes ikke at have gjort noget særligt stærkt indtryk på ham, selv om han dagen efter slaget ved Sankelmark besøgte valpladsen, men som helhed beretter han meget lidt om krigsåret; han blev konfirmeret Palmesøndag det år, – i den danske kirke.

Faderen var ikke begejstret for sønnens udtalte dramatiske interesser og ønskede ham sendt på en anden latinskole. Nicolaj C. Nielsen bad om at komme til Ribe og senere til København for at studere. Men faderen erklærede: Nu er landet tysk, og du skal være præst her i landet, så må du tage din eksamen her. Han blev sendt til Pløn i Østholsten, hvor han tog sin studentereksamen. Derpå studerede han i Leipzig og i Berlin, var med som frivillig sanitetssoldat i krigen 1870, og sluttede så (i Kiel) sine teologiske studier. Tysksindet hjem, tysk studentereksamen, tysk embedseksamen, alt indicerede en udelukkende tysksindet og tyskdannet personlighed. Men det blev ikke tilfældet. Næsten alt hvad han skrev er kommet på dansk på vers og prosa, et smukt dansk.

På tysk skrev han en hel del digte, og i hans dagbøger findes tyske og danske partier. Mest brugte han dog det danske sprog, men i alt hvad han skrev på dansk, var der ingen samhörighedsfølelse med det danske folk. Han var bredt orienteret i dansk og norsk litteratur, men kampen for at hævde dansk sprog og dansk nationalitet i Nordslesvig holdt han sig helt udenfor, han syntes ikke om de prøjsiske overgreb, men han satte sig ikke op imod myndighederne. Kampen for den danske nationalitet var politik, og politik var af denne verden; den ville han ikke have med at gøre. Sådan etablerede han en tålelig balance for de modstridende strømme i sit sind.

Præstegeringen udøvede han flere steder i Nordslesvig. Han var en fremragende prædikant og en ydmyg sjæl, men det er ikke hans præstegering, vi her skal følge. Det er hans forfattervirksomhed og hvad derigenem kan læres om hans sindelag. Hans litterære produktion var hjemstavnsprægede småfortællinger med en opbyggelig tendens. For mig at se var ønsket om at skildre hjemstavnsmiljøet det bærende i fortællingerne, den religiøse moral var ligesom uorganisk forbundet med det fortællende element. En fortælling med titlen »Lig' over for æ pump« begynder: »Det

var i den gode slesvigske Kjøbstad X.« For indviede er det let at gennemskue, at købstaden er Aabenraa. Den var formelt en prøjsisk købstad, og i Danmark ville man sige den sønderjyske by; ordet slesvigsk virker her som en demonstration af forfatterens standpunkt.

Det var ikke mindst lyrikken, der gav Nicolaj C. Nielsen lejlighed til at proklamere sit slesvigske program. Bogen »Slesvigske Fortællinger« indledes med et digt: Til Slesvig, hvoraf et enkelt vers skal citeres:

Jeg elsker dig, mit Fødeland, Med alle dine Sprog;
Lidt Babelsk i Mangfoldighed, Tit ogsaa paa hverandre vred,
Som eet ej af det andet veed, Er eet Lands Børn de dog.

Et andet digt begynder: »Jeg frøs på Isted hede«. Det er nok at opfatte som et modstykke til Grundtvigs: »Det var en sommermorgen, endnu før det blev dag –«. I Nic. C. Nielsens dagbog står: »Til fods fra Barderup til Slesvig. Ved Isted frøs jeg meget, intet læ. Herfra og til Slesvig digtede jeg følgende:

Jeg frøs på Isted Hede for Østenvinden kold,
mit svage Bryst sig værned med Paraplyens Skjold,

– og så ser man jo præstemanden sådan gå bag paraplyen, og det er jo en udpræget modsætning til det, man ellers forbinder med Isted, nemlig de to hæres sammenstød i 1850, og han fortsætter:

thi jeg var træt og sulten, en sølle Vandringsmand,
én Varme kun jeg havde for Folk og for mit Land.

Jeg frøs på Isted Hede. Hvad vil du, gamle Knægt,
på Landevejen løbe? Det kan den yngre Slægt.
Men du skal puttes hjemme i Lænestolen ned,
i Tanker og i Drømme kan du kun være med.

Jeg frøs paa Isted Hede ved Tanken om det Blod,
som Slesvigs egne Sønner saa tidt her flyde lod,
i Kampen mod hinanden, som kendtes de slet ej.
Kun havde mødt hinanden paa Krigens vilde Vej.

Jeg frøs paa Isted Hede ved al den Tossethed,
der raade vil saa længe, som Tiden bliver ved.
At mens vor Herre gav os et Land saa skønt som vort,
kan vi dog ikke enes om det at agte stort.

Jeg frøs paa Isted Hede, at vi skal altid slaas,
vi stakkels Slesvigs Sønner, ak, al Fornuft til Trods,
men, hvad der vel er særest, er det, at som du er,
du stakkels, gale Slesvig, saadan har vi dig kær.«

Ingen har så konsekvent som Nic. C. Nielsen forsøgt at etablere en eksistens som slesviger, men heller ikke han kom uden om at måtte træffe et valg. I alle kritiske situationer faldt afgørelsen til den tyske side.

Det kom til udtryk både ved krigsudbruddet i 1914 og ved Tysklands sammenbrud i 1918. Et par citater fra hans dagbog fra krigens første tid viser det: Mandag den 10. august, kirken i Løgumkloster.

Jeg gik Kl. 10 op i Kirken. Jeg knælede ned paa den gamle Ligsten, der er fundet med Korset paa, og bad, at Herren vilde lade England fortryde, hvad det gør, at Danmark maatte holde Fred med os og at Tyskland maatte sejre over Rusland og Frankrig! Henne ved Kalkmaleriet af Sct. Jørgen med Dragen, hvor han hæver Sværdet mod Dragen, bad jeg Herren, at han vilde nedstyrte de uretfærdige.«

Torsdag den 20. august 1914:

»Jeg havde den Dag læst til Ende første Afdeling af Th. Lang »De lyse Nætter«, hvor det troldagtige overvindes hos den unge Greve. Herrel! Du vil noget stort ud af denne Krig. Lad det blive noget stort for vort Folk! Lad det blive noget stort for mig. Det er smaaligt bare at blive vrede paa den enkelte Nation. Du har tilladt det. Lad os bøje os under din Dom.«

Når han her taler om vort folk, så er det det tyske folk. Den 9. november 1918, da kejseren havde abdiceret, skrev han: »Endnu i eftermiddag havde jeg i skoven ... knælet ned og bedet for kejseren, at han måtte give herren sit hjerte, at herren ville velsigne ham og lade ham gøre, hvad der var ret for ham«. Dagen efter skrev han bl. a.: »Har vi i løbet af krigen for vort fædreland støttet os på usynlige støtter, så ligger nu det hele i skår foran os. Vi ser kun en hoben skår. Vi skammer os ikke, at vi har glædet os over rigets storhed og herlighed. Men, nu da alt det ligger foran os i tusind stykker, så klager vi ikke, som om alt var forbi for os. Vi har et bedre fædreland. Det gælder at tro. Tror I ikke, så bliver I ikke (Es. 7,9) d.v.s. positivt: »Tror, så skal I blive«.

Dette er skrevet på dansk.

Jeg har skildret tre typer udgået fra den gamle latinskole i Flensborg; de var alle tre mærket for livet af deres møde med det slesvigske, af mødet mellem dansk og tysk.

Hvis det er rigtigt, at slesvigerne er bestemt af en balance mellem danske og tyske elementer, vil enten det ene eller det andet element have eller få overvægt, og konkret vil problemet komme til at forme sig som et valg, og lad mig da slutte med den påstand, at slesvigerne er den, der i det dansk-tyske grænseområde på et eller andet tidspunkt har måttet træffe et valg mellem to muligheder: dansk og tysk.

Og så må jeg slutte med den lille private bemærkning, at selv er jeg pr. definition sønderjyde!

Troels Fink

Forsøg på definition af en slesviger

Hvis jeg kort skal forklare, hvad en slesviger efter min mening er, vil jeg til at begynde med hævde, at landet Slesvig er hele området mellem Kongeåen og Ejderen uden hensyn til den nuværende statsgrænse, og at dette lands historie intonerede, da dansk kongevælde i sin uransagelige visdom udskilte Slesvig fra det øvrige Jylland og gjorde det til et hertugdømme, og at den slesvigske historie først vil slutte, når Europas historie engang hører op.

Noget sket kan ikke gøres usket, heller ikke verbalt, og at kalde Slesvig for Sønderjylland og Nordslesvig for De sønderjyske Landsdele og en slesviger for en sønderjyde er derfor en fordrejelse og en forklejning. Sønderjylland, det er blot et anneks til Jylland. Tyskerne har på det punkt været mere indsigtfulde end danskerne; i hvert fald har man fra tysk side så vidt mig bekendt aldrig kaldt Slesvig for Nordholstein og en slesviger for en nordholsteiner. Nej, Slesvig er så langt fra at være et anneks, tværtimod et særegent land, og det ganske uden hensyn til nationalt og politisk tilhørsforhold og den statslige tvedeling.

Slesvig er særegent både geografisk og klimatisk. Det slesvigske vejr er forskelligt fra både det jyske og det holstenske, fordi Østersøen og Vesterhavet er hinanden nærmere hen over det slesvigske område, og havene derfor bevirker en hastigere vejrmæssig omskiftelighed. Lysforholdene er på grund af havenes nærhed anderledes i Slesvig end i Jylland og i Holsten, og enhver, der har fornemmelse og tillige har tilstrækkeligt kendskab til kunst og kulturhistorie, vil vide, at en maler og i det hele taget enhver kunstner netop på grund af lyset nødes til at udtrykke sig anderledes i Slesvig end i Jylland eller i Holsten. Og det er kunstnerne langt mere end politikerne, der repræsenterer et lands skæbne og særegenhed.

I Slesvig lever tre folkeslag. Danskere, tyskere og frisere lever dør om dør, og der tales sønderjysk, rigsdansk, nedertysk, højtysk og frisisk, foruden adskillige dialekter af disse sprog. Men det er ikke udelukkende de nationale og sproglige tendenser, som har formet og fortsat præger den slesvigske psyke. Geografi og klima har haft og har stadig en lige så stærk indflydelse som historien.

Lad os forestille os, at hele Slesvig blev fordansket eller også fortysket; Slesvig ville alligevel blive ved med at eksistere i kraft af sine særegne lysforhold. Østersøen og Vesterhavet vil bestå, også hvis staterne Danmark og Tyskland gik under i det store europæiske fællesskab.

Men en slesviger er ikke udelukkende et produkt af sin hjemegns omskiftelige klima og hjemstavnens lige så omskiftelige historie.

Om den slesvigske fortid kan man læse i historiebøgerne, og man kan studere dens levn i museerne i Ribe, Tønder, Husum, Gottorp, Flensborg,

Sønderborg, Haderslev og adskillige andre steder, og man vil da hurtigt blive klar over, at Slesvig i kulturel henseende har været et overmåde rigt land.

Om den slesvigske nutid kan man erfare ved at gennemtrave landet i dag. Da vil man se, at en ny erkendelse er ved at brede sig i befolkningen, nemlig at alt for mange kræfter er blevet forbrugt på den nationale strid. Problemer, som blev sat på højkant i Napoleonstiden, er langt om længe ved at blive løst, ikke udvisket, slet ikke, men overvundet. En ny slags helstatsfølelse er ved at brede sig.

Slesvigerne er ved at indse, at hovedbetingelsen for, at kultur- og erhvervslivet i hele det slesvigske område kan udvikle sig stort, er, at de forskellige nationaliteter i fremtiden hjælpes ad i stedet for som tidligere at bekriige hinanden. Man bliver mere og mere klar over, at det er lige så skadeligt at underkue sin nationale modpart som at opgive sin egen nationalitet. Hvis Slesvig skal trives og en lykkelig fremtid skal formes, har dansksindede, tysksindede og frisisksindede brug for hinandens daglige tilstedeværelse, det er man ved at indse i alle tre lejre.

Men et menneske bliver ikke uden videre til en slesviger, blot fordi han fødes i Slesvig og hans psyke bliver præget af det slesvigske klima og den slesvigske historie i fortid og nutid. Hvis ikke tillige den slesvigske fremtid kommer til at spille en væsentlig rolle for ham, vil han aldrig kunne blive til begrebet: en ægte slesviger.

Det er først og sidst slesvigerens drøm om fremtiden, som adskiller ham fra både jyden og holsteneren.

Eet land og kun et eneste land har igennem to tusind år formået uafbrudt at yde positive bidrag til Europas kulturhistorie. Ikke Grækenland, ikke Spanien, Frankrig, England, Tyskland eller noget skandinavisk eller slavisk land, men alene Italien. Årsagerne hertil er ikke nemme at forklare og da slet ikke kort. I øvrigt kendes årsagerne endnu langt fra til bunds. Men noget af forklaringen ligger i den mangeartede italienske befolknings sammensætning og i den italienske kulturs regionale karakter.

Italiens kultur er toscansk, den er veneziansk, umbrisk, lombardisk, latinsk, og hvad jeg ellers kan nævne, den er alt andet end konform, den er regionalt bestemt, og heri ligger i hvert fald en del af forklaringen på, at Italien ene af alle europæiske lande uafbrudt igennem hele vor tidsregning har formået at præstere noget kulturelt.

Slesvigerens drøm er som toscanerens. Slesvigeren drømmer om, at Slesvig skal yde noget ganske særligt inden for kulturlivet, og selv om han godt ved af bitter erfaring, at han aldrig når så højt som han sigter, ved han tillige instinktivt, at han når højere, jo højere han sigter. Og det er drømmen, det er ideen, som skaber manden.

Hans Adolf Brorson og Theodor Storm har haft den samme drøm, det tør jeg uden videre hævde, selv om de havde hver sit nationale sindelag og de skrev på hver sit sprog. Eckersberg og Emil Nolde havde den, selv om de havde hver sin malemåde. Fra adskillige af kulturlivets områder kan nævnes personligheder, som har næret drømmen og stadig nærer den og vil blive ved med at nære den.

Den sidste slesviger er ikke født endnu. Jeg selv eksisterer stadig, mine venner lever fortsat, og fra kimingen vil nye generationer dukke frem.

Willy-August Linnemann

Begrebet slesviger er døende

Den nulevende såkaldte slesviger mangler de fundamentale livsnære vitalitetskræfter. Derfor er han ikke i stand til at aflægge åndeligt vidnesbyrd, har kun historisk interesse og vil uddø i løbet af få år. Thi ingen kan leve over for virkelighedens krav uden at vedkende sig valgets nødvendighed. En anakronistisk slesvigisme er en form for åndskapitalisme. Det er jo kapitalismens væsen at samle så meget som muligt for sig selv og give andre – hvis det er nødvendigt – så lidt som muligt.

Niels Bøgh Andersen.

Slesvigeren står mellem dansk og tysk

På Flensborg-dagene har professor Troels Fink i et foredrag om slesvigerne udtalt, at før eller senere kommer slesvigerne i en situation, der kræver et valg. Han må enten være dansk slesviger eller tysk slesviger. Jeg er ikke enig med professor Fink heri. Jeg tror, at en meget stor del af den syd-slesvigske befolkning stadig er slesvigere, står mellem dansk og tysk. De ved, at deres hjemstavn har været dansk, de ved, at deres forfædre har været danske, at de er af dansk afstamning. Deres sympatier peger mod nord; den danske væremåde, det danske livssyn, den danske frimandsindstilling tiltrækker dem. Men, og det er det afgørende, de ønsker ikke at leve som et mindretal i deres egen hjemstavn, i et modsætningsforhold til den stat, de nu engang hører til. Og derfor trækker de sig tilbage fra det politiske og fra den åbne nationale bekendelse og er kun slesvigere. Spørger man dem om deres nationale indstilling, vil man ikke få et helt klart svar. Er den spørgende dansk, vil i svaret de danske sympatier måske skinne igennem, er den spørgende tysk, vil han få svar som »jeg er da tysk opdraget« eller »man kan da ikke være dansk, når man lever i en tysk stat

og i tyske omgivelser«. Man kan kalde denne holdning blakket, om man vil. Men den er et slesvigsk fænomen, syd for Ejderen findes det ikke.

Mest klart kom denne holdning måske frem i en udtalelse, en kendt, sydslesvigsk, politisk personlighed engang fremsatte lige efter 1945. Han sagde omtrent følgende: »Jeg er slesviger. Jeg er tysk opdraget og tysktalende. Jeg kan ikke pludselig sige, at jeg er dansk. Men hvis min hjemstavn bliver dansk igen, så vil jeg være en loyal dansk borger og vil opdrage mine børn til at blive gode danske.«

I Nordslesvig ligger, såvidt jeg kan se, forholdene noget anderledes. Efter genforeningen var den camouflagede, som man måske kan betegne det slesvigske for at være, ikke mere nødvendig, i hvert fald ikke for dem, der inderst inde følte sig som danske. Antallet af dem, der ikke har taget et klart nationalt standpunkt, er derfor mindre i Nordslesvig end i Sydslesvig.

Det, jeg har skrevet, er ikke en imødegåelse af hele professor Fink's udrædning, som jeg lyttede til med interesse, og som jeg i meget er enig med ham i. Det er kun et forsøg på at imødegå professorens påstand om, at før eller senere kommer en situation, der kræver et valg. Jeg tror, der er mange, der unddrager sig dette valg.

Hans Ronald Jørgensen.

Valget er ingen nødvendighed

Efter 1920 kendte vi kun Sønderjylland, Jylland gik til Kongeåen, og syd for boede sønderjyder. Efter 1945 fremkom benævnelsen Sydslesvig, og som modvægt hertil kom ordet Nordslesvig i forgrunden.

Når jeg skal forklare, hvad jeg er, så betragter jeg mig som en tysk nordslesviger eller en hjemmetysker. Det vil altså sige, at jeg først og fremmest er tysker, ikke slesvig-holstener, men at jeg samtidig mener at have en vis forståelse for dansk væremåde og forbindelse til dansk livsopfattelse og til danske livsværdier. Jeg er altså af den opfattelse, at både tysk og dansk er hjemmehørende i landsdelen og har været med til at præge denne. Tyskheden er for mit vedkommende ikke noget, som skal afgrænses skarpt fra de indflydelser, der kommer nordfra. Det er indlysende, at tyskheden på denne måde måske har et særpræg over sig, og at den mulighed består, at man enten orienterer sig mere mod syd eller mod nord. Hverken tysk eller dansk er noget fremmed her i landsdelen.

Ved siden af den tyske nordslesviger har vi den danske nordslesviger, ved siden af den tyske sydslesviger den danske sydslesviger. De er alle slesvigere, de er alle født i landsdelen, hjemmehørende her og indordnede i vort samfund. Nogle slægter har boet her i mange år – min slægt således

i trehundrede år –, andre endnu længere, atter andre kortere. Tilflyttere, hvad enten de er flygtninge eller kommet her til af andre årsager, bliver ikke slesvigere, fordi de får bosted her, ej heller deres børn bliver slesvigere. Men bliver næste generation boende mellem Kongeå og Ejder, synes jeg, de må betegnes som slesvigere, forudsat at de har tilegnet sig vor skik og brug, og at de taler det sprog, der hører hjemme i Slesvig. For det er sproget – her hos os platt dansk –, der kendetegner os. Man kan ikke blive ved med at gå og kalde dem fremmede.

Slesvigeren behøver ikke nødvendigvis at have stået over for et valg. Personlig har jeg aldrig bevidst stået over for et valg mellem dansk og tysk. Hos mig ligger det således, at jeg er vokset ind i det tyske fællesskab på grund af slægtens tradition og på grund af den opdragelse og uddannelse, jeg har fået. Samtidig føler jeg mig i særlig grad knyttet til min nordslesvigske hjemstavn, det ligger også i ordet hjemmetysker.

Harro Marquardsen.

Tanker om »slesvigeren«, det slesvigske

Som svar på den venlige opfordring til at ytre mig i anledning af general-konsul, professor Troels Finks foredrag på Flensborgstævnet, må det først siges, at det er svært at modstå indbydelsen, da emnet er så interessant og foredraget så tankevækkende. På grund af eksamenstiden må jeg dog indskrænke mig til nogle spredte bemærkninger.

Mit udbytte af foredraget er nu for det første, at vel var A. D. Jørgensen og Kaftan præget af den kærlighed til hjemstavnen, som er et almindeligt kendt fænomen, især vel i egne med en særpræget historie, men den ene var og blev dog dansk, den anden var og blev tysk. Og om den tredje siger jo professor Fink, at selv om N. C. Nielsen forsøgte at etablere en eksistens som slesviger, faldt dog afgørelsen i alle kritiske situationer til den tyske side, ganske som tilfældet var med pastor Tonnesen.

Og dette fører mig videre til at sætte spørgsmålstejn ved professor Finks definition, der passer fortrinligt som grundlag for foredraget, men som jeg har svært ved at acceptere som almenkyldig.

I mine lejlighedsvisse tanker om »det slesvigske« indgår for det første, at der som nævnt er tale om en lokalpatriotisme, der findes mange steder i små sluttede samfund. For det andet at denne lokalpatriotisme som livsgrundlag betragtet er et historiske fænomen, historisk forstået som overstået, noget ikke længere eksisterende. Som livsgrundlag måtte nemlig også »det slesvigske« have et kulturelt indhold, og da (for det tredje) en slesvigsk kultur ikke eksisterer, vil et slesvigsk livsgrundlag ikke have nogen mulighed fra det tidspunkt, da henholdsvis dansk og tysk kultur melder

sig som tilbud eller krav, altså fra det tidsafsnit, da landsdelens befolkning »vågnede« til henholdsvis dansk og tysk bevidsthed. Eller sagt skarpere: som en subkultur, som en folkekultur kan vel det slesvigske have været et tilstrækkeligt livsgrundlag for en almuebefolkning, men med den udvikling »fra almue til folk«, som sker fra det nittende århundredes sidste del, vil dansk henholdsvis tysk kultur i bredeste forstand blive en personlig nødvendighed som »overbygning« på en stærkere eller svagere lokalpatriotisme. Og derfor mener jeg, at vi forlængst har set den sidste slesviger, idet jeg i denne sammenhæng ser bort fra, at vor konformitetsfremmende tidsalder kan inspirere enkeltpersoner til et vist koketteri med »det slesvigske«, som et pudsigt reaktionsfænomen så at sige.

Anders Feilberg Jørgensen
(pr. defin. sønderjyde)

Schleswigertum

Schleswig-Holstein muß nach dem Süden und Norden zugleich blicken. »Hamburg«, so sagte Biernatzki 1850, »hängt sich wie ein Igel an das vollblütige Land.« Was damals Scherz ohne besondere Problematik war, ist heute eine komplizierte Rechenaufgabe unserer Politiker und Wirtschaftler, die natürlich mit Hamburg rechnen wollen, aber die Landesinteressen wahren müssen. Auf geistigem Gebiet nach Süden schauend, bedingt, was Thomas Mann, Gerhart Hauptmann und Bert Brecht sagten, auch unser Lebensgefühl und Lebensverständnis.

Nach Norden jedoch blickend, tritt eine andere Komponente hinzu, für deren Beachtung die deutschen Schleswiger in erster Linie in Frage kommen. Diese sind das Ergebnis eines geschichtlichen Lebensprozesses, im Verlauf dessen im ehemaligen Herzogtum Schleswig viele Menschen bewußte Deutsche wurden. Die besonderen Bedingungen dieses Prozesses brachten es mit sich, daß, wie Otto Scheel sagte, im Leben dieser Deutschen die Grundmelodie – der cantus firmus – deutsch ist, während dazwischen sich die Töne der nordischen Glocken als cantus figuratus – als Begleitmelodie – schieben können. Kommt es uns im Norden des Landes darauf an, das Grenzgebiet wegen der EWG-EFTA-Probleme wirtschaftlich besonders sorgfältig zu fördern, so muß ebenso nachhaltig die Pflege deutscher Kulturwerte angestrebt werden, weil die frühere Schleswigfrage weniger eine politische denn eine Bildungsfrage geworden ist. Jeder, der in diesem Raume seinen eigenen Lebensstil als Deutscher oder Däne anstrebt, wird vor diese Frage gestellt. So verstanden ist das Schleswigertum immer wieder eine mögliche Form des Daseins, und darum geht es bei der Erfüllung der geistigen Physiognomie des Herzogtums Schleswig. So in etwa

formulierte ich in einer Betrachtung vor einiger Zeit, die von dänischen und deutschen Publizisten auf mannigfache Art interpretiert wurde. Ich darf dazu ergänzend bemerken: Unter dem historischen Begriff und unter der geistigen Physiognomie des Herzogtums Schleswig verstehe ich kein politisches Programm, keine politische Realität irgendwelcher Art und auch keinen Partikularismus. Ich verstehe darunter vielmehr die Entfaltung der einzelnen Persönlichkeit aus den geistigen Gegebenheiten der Heimatgeschichte. Ich verstehe unter einem deutschen Schleswiger einen Menschen, der sich zutiefst dem deutschen Humanismus des 18. Jahrhunderts verpflichtet weiß, in dessen Nachfolge er Thomas Mann als Repräsentanten unserer Zeit betrachtet und in sein Leben hineinnimmt, der aber darüber hinaus dankbar für das ist, was seit Holbergs Tagen mit Grundtvig und Kierkegaard, mit Jacobsen und H. C. Branner in sein Leben trat. In diesem Zusammenhang denke ich an einen mir bekannten betont dänischen Bauern in Nordschleswig, der Fritz Reuters Welterfahrung und Lebensschau nicht missen möchte, und an jenen dänischen Akademiker, der nicht etwa aus Gründen der Repräsentation es liebte, praktisch den gesamten Faust I zu zitieren. Diese Dinge kann man nicht fassen, und doch sind sie Realitäten. Zwar wirken sie im Privaten, aber sie haben Wirkungen für das gesellschaftliche Verhalten der Menschen, womit ich meinem Freunde Ernst Beier antworten möchte. Sie wirken in vielen Menschen zwischen der Eider und der Königsau, vielleicht besonders bei den Stillen im Lande. In der Tat ist an jene Physiognomie gedacht, deren Bild, wie Dr. Hanno Schmidt meint, die neueste Entwicklung ahnen läßt. Zwar ist nach Dr. Schmidt alles im Werden, aber für das Werden sind wir ja als Zeitgenossen verantwortlich, und Zeitgenosse sein, so sagt Theodor Steltzer, bedeutet, die Existenz- und Denkmöglichkeiten zu ermessen, die in der Menschengemeinschaft einer bestimmten Zeit liegen, um danach zu handeln. Unsere Existenz- und Denkmöglichkeiten sehen nach der Meinung des Dänen Emil Frederiksen so aus, daß wir zwischen Skandinavien und Deutschland einen friedlichen Nationalitätenkampf führen, bei dem das Neue dies ist, daß keine der Parteien wünscht, die andere zu unterdrücken. Wir bemerken als Deutsche zustimmend dazu, daß der Landesteil Schleswig kulturell kein Niemandsland werden darf und daß ihm vermittelnde Funktionen für den ganzen skandinavischen Raum zufallen. Wir stimmen auch Dr. Paul Koopmann zu, der da sagt, daß das Gespräch sowohl über die Vogelfluglinie als über den Ochsenweg geführt wird. Es ist heute eine schleswig-holsteinische Angelegenheit. Aber an anderer Stelle sagt Koopmann, daß weder die eiderdänische noch die schleswig-holsteinische Bewegung die menschliche »Erlösung« des Grenzraumes brachten. Um diese geht es heute, das heißt um die Freiheit und das Frohsein des einzelnen Menschen. Dies ist sowohl eine schleswig-holsteinische als auch eine

dänische Sache, bei deren Behandlung man an mancherlei Sachkenntnisse der deutschen Schleswiger denken und sie zu Rate ziehen könnte. Die holsteinischen Landsleute wären unserer tiefen Dankbarkeit gewiß, wenn sie mit geistiger Intensität sich mit uns in dieser Aufgabe verbänden.

Ein großer Aufwand der Geschichte wäre schmählich vertan, wenn wir in Schleswig-Holstein und im besonderen an seiner Nordgrenze ein Stadium erreicht hätten, in welchem uns der Nachbar gleichgültig wurde. Daß das nicht geschehen möge, daß Schleswig-Holstein, ich verwende hier abgewandelt den Titel eines der bedeutensten und berühmtesten Essays Thomas Manns, daß Schleswig-Holstein als »geistige Lebensform« eine Aufgabe bleiben möge, daß wir den Wunsch haben zu wissen, wer wir sind, woher wir kommen, wohin wir gehen, daß wir das redlich untersuchen und daß wir bereit sind, der Idee der Mitte zu dienen: das scheinen mir Möglichkeiten und Aufgaben für uns als Zeitgenossen zu sein.

Hans Peter Johannsen.

Sønderjyde - slesviger

Der er – på ny! – kommet gang i debatten om spørgsmålet: »Er vi, der bor mellem Kongeå og Ejder, sønderjyder eller slesvigere?« Jeg siger: på ny! Thi samme debat har allerede tidligere rørt op i sindene. Medens jeg endnu sad i redaktør-stolen på »Flensborg Avis«, havde vi en meget omfattende og bevægende menings-udveksling i bladet (blandt andet i form af mange »læserbreve«) om spørgsmålet: »Hvad hedder landet? Sønderjylland eller Slesvig?«. For resten: i forbindelse med netop denne debat oplevede jeg ét af de voldsomste angreb mod mig som bladmand (og jeg oplevede mange sydslesvigske angreb i min redaktørtid, der blev en del kortere end tilsigtet fra min side); dette særligt voldsomme angreb kom fra en sydslesvigsk folkekirke-teolog, der i et aftenselskab i Flensborg, altså i vidners nærværelse, sagde og gentog: »'Flensborg Avis' er under Deres (min) ledelse tre ting: egocentrisk, demagogisk og amoralsk« – – – Jeg måtte rejse mig og forlade selskabet; med en undskyldning til værtsfolkene.

Ovenpå de gjorte erfaringer er der sandsynligvis en slags »hæmninger« i mig over for opfordringen til på ny at sige min mening om spørgsmålet: »Er vi sønderjyder eller slesvigere?«. Men i dag er jeg jo privatmand, og så går det vel an!

Det er professor, dr. phil. Troels Fink, generalkonsul i Flensborg, der i forbindelse med de dansk-tyske dage i Flensborg 1967 ved sit *meget* fine foredrag om tre elever i den gamle flensborgske Latin- og Realskole – A. D. Jørgensen, biskop Kaftan og pastor Nic. C. Nielsen – har fremkaldt den fornyede debat. Troels Finks foredrag blev for resten ouverturen til en

af de livligste og bedste diskussioner, som vi (i begyndelsen af juni måned) havde i det af danske og tyske slesvigere sammensatte flensborgske »Donnerstags-Gesellschaft«.

Redaktionen af Sønderjysk Månedsskrift har spurgt mig: »Hvad mener De – hvad er en slesviger, hvad er en sønderjyde, hvad er De selv?«

Jeg synes, der må svares med et konkret og personligt »Credo« – således som jeg tidligere har gjort det i et dagblad-interview og ved den nævnte debat i »Donnerstags-Gesellschaft«. Mit »politiske credo« (sådan sagde »den sidste slesviger«, pastor Nic. C. Nielsen, der altid plejede at føje sit »religiøse credo« til) lyder: *Jeg er en tvestrengt, danskesindet slesviger.*

Det tvestrengede (på tysk die Zweiströmigkeit) hænger sammen med barndom og ungdom: tysk skole, tysk student; dertil: hele livet inden for tyske statsgrænser, næsten tyve år i Berlin. Troels Fink siger: »En slesviger er et produkt af mødet mellem tysk og dansk i det gamle hertugdømme.« Det danske i *mit* møde med de to »elementer« har jeg – det takker jeg for! – fra mit hjem og min slægt; dette – nedarvede – danske »element« er for mit vedkommende – sikken lykke! – såvel sprogligt (modersmålet) som kulturelt og (det vigtigste!) nationalt-sindelagsmæssigt bestemt. Det andet »element« i *mit* møde mellem tysk og dansk, det tyske, er kendetegnet ved sproget, civilisationen, kulturen.

Mødet mellem de to »elementer« i vor hjemstavn er altså en kendsgerning i *mig* og i *mit* liv. Derfor siger jeg i mit »politiske credo«: tvestrengt. Men naturligvis – for mit vedkommende – således at forstå, at det tyske »element« *intet* har med det nationale og politiske sindelag at bestille; her er det danske »element« absolut enerådende. Gud ske lov!

Jeg er ingenlunde ked af min – sproglige, kulturelle – tvestrengethed. Snarere bør jeg da sige: Tværtimod! Hvor tvestrengethed hos en slesviger ikke skaber usikkerhed eller splittethed i sindelagsmæssig henseende, der er tvestrengethed da selvfølgelig kun en berigelse. Denne – sproglige, kulturelle – tvestrengethed kan vel betegnes som slesvigske grænselandsbørns store plus. Jeg ved godt, at den også kan være »en fare«: Den *kan* skabe uafgjorthed, vankelmødighed, splittethed i det nationale, det sindelagsmæssige. Den *kan!* Den gør det så langt fra altid.

Om mig selv siger jeg altså i mit »politiske credo«: Tvestrengt, danskesindet *slesviger*. Aldrig har jeg lagt skjul på, at jeg særdeles godt kan lide navnene Slesvig og slesviger. Jeg har alle dage holdt meget af at bruge disse navne. Der er jo da – det kan være nødvendigt at understrege dette – rent filologisk set intet som helst tysk i dem.

Men: Spørgsmålet – »er vi slesvigere eller sønderjyder?« – er i grunden forkert formuleret. Der er overhovedet ikke tale om noget enten-eller. *Begge navne har samme ret.* Enhver kan frit vælge. Dog bør det naturlig-

vis tilføjes, at en *tysk* slesviger *aldrig* vil kalde sig for sønderjyde. Sønderjyde, det er *altid* en *dansk* slesviger.

Jeg protesterer, når det nord på siges, at en slesviger enten er dansk med forbehold over for Danmark – eller tysk med forbehold over for Tyskland. Jeg vil tillade mig også at gøre *dette* til mit »politiske credo«: At der i mig som tvestrengt dansk (danskisindet) slesviger *intet* findes af forbehold over for Danmark.

Når andre siger sønderjyde til mig, så protesterer jeg ikke – selvfølgelig ikke. Men jeg selv siger hellere slesviger om mig selv. Følelsesmæssigt reagerer jeg nu engang således – og har altid som voksen gjort det –, at *slesvigeren* er vort nationalt delte og stridende grænselands hverdags-menneske, medens *sønderjyden*, især for landsmænd nord for Kongeåen, er slesvigeren i det perfekte, fine søndagstøj og på de feststemte, nationale højtidsdage. Javel – sønderjyden *kan* være det »fine«, det perfekte *mål* for slesvigeren; men hvornår vover vi hverdags-børn af et åndeligt omstridt grænse-land med mødet mellem de to »elementer« dansk og tysk at sige om os selv, at det »fine«, det perfekte mål *er* nået?

Blandt alle de mennesker, som jeg har mødt og lært at kende, var »den sidste slesviger« (pastor Nic. C. Nielsesn fra Løgumkloster, »æ Sommerstedpræst«) én af de fineste og mest interessante slesvigiske hjemstavnsfæller (de sidste ti år af sit liv var han min nabo i Flensborg, i Mathildegade; vi sås så at sige hver dag, og vi havde altid meget at tale om sammen). Naturligvis var han *ikke* den *sidste* slesviger; så længe som Slesvig (Nordslesvig plus Sydslesvig) vil være til, vil der findes slesvigere. Hans »politiske credo« lød – ordret: »Jeg er den sidste slesviger«. Mere ville han ikke sige derom. Hvad han mente dermed, det måtte vi selv finde ud af ved at se på ham som menneske og som kristen præst, ved at se på hans liv, hans væsen som med-menneske, hans handlemåde.

Ved hans død sagde en kendt hjemmetysker om »den sidste slesviger« i en nekrolog: »Im Innersten seines Wesens war dieser Mann *dänisch*«. En kendt og fin dansk-slesvigsk teolog og kristen præst har om »den sidste slesviger« skrevet: »I sit hjertes inderste var han *tysk*«.

Hvad *var* han da – denne »sidste slesviger«? Tysk? Dansk?

Jeg har – før 1932, det år, da han døde; i Flensborg – spurgt ham mere end én gang. Hans svar lød altid, med det elskelige smil, der var karakteristisk for ham: »Jeg er den sidste slesviger«.

Jeg har fået lov til at gennemse mange af hans efterladte papirer, hans dagbogs-notater, hans »testamente« og meget andet. Og jeg har derved fået stor lyst til at fortælle en hel del om ham. Der foreligger en masse stof om ham; slesvigsk stof og kristen-præstelig stof. Bliver det for mit vedkommende til noget med at skrive om denne slesvigiske landsmand, så bliver

det til »Historien om de to kranse«. Når jeg det ikke, så må en anden gøre det; han – eller hun – vil ikke fortryde syslen med dette stof.

J. Kronika.

Lidt om »det slesvigske«

Ved ganske tilfældigt at dreje på radioen blev jeg en af dem, der »frøs på Isted hede« med gamle pastor Nicolaj C. Nielsen i professor Troels Finks gengivelse, fremsagt med så megen varme, at jeg rent umiddelbart ville have anset Troels Fink som en af de mange »sidste slesvigere«, hvis ikke jeg havde vidst, at han er sønderjyde.

Konklusionen af Troels Finks meget interessante foredrag er, »at slesvigeren er den, der i det dansk-tyske grænseområde på et eller andet tidspunkt har måttet træffe et valg mellem de to muligheder: dansk eller tysk«. Men det kan ikke være rigtigt. For at nævne mig selv, så har jeg aldrig måttet træffe et valg, men var tysksindet fra vuggen, og alligevel er jeg en slesviger.

»Det slesvigske« er for mig et hjemstavnsbegreb i vid betydning, omfattende både slægtens ældgamle forbindelse med landet, menneskene, som ligner mig i deres måde at være på, skik og brug, der er fælles, landskabet, byerne, ja selv husene i barndommens verden og alle de ar, en bitter historisk udvikling har efterladt sig i hjemstavnsansigt.

Alligevel kunne det aldrig falde mig ind, at der skulle findes et særligt slesvigsk folk. Derimod er der noget særligt ved slesvigerne på godt og ondt, som de slet ikke er i tvivl om, når de ikke er hjemme. Når jeg i København tager en hyrevogn og manden ved rattet er fra Nordslesvig, så er han, før han har startet vognen, klar over, at vi hører til samme kuld, selvom det kan være 30 år siden, han flyttede til hovedstaden.

Under Københavns 800-års jubilæum blev jeg interviewet om byen anno 2000 af fjernsynet fra Mainz. Det foregik ved Helligåndskirken ti skridt fra strøget, hvor der var en kvart million mennesker ved »verdens længste bord«, og da man lige før havde optaget lurblæsere på stedet, kunne det ikke undre, at det var strømmet til med mennesker. Interviewet var på tysk, men måden, jeg talte og udtalte mig på, hidkaldte selvfølgelig sønderjyder til hjemstavnsnak. En af dem havde været ung pige hos vore naboer, da jeg var ni år.

Den samhörighedsfølelse, som for mig er det egentlige »slesvigske«, er så svær at drukne som en kat. Og den indeholder en mærkelig sympati for hinanden, som Hans Peter Hanssens datter Ingeborg ville udtrykke som så: »Nok er det en skidt familie, men de er fra Åbenrå«. Jeg husker selv på prikken, hvornår jeg blev klar over det mærkelige heri. Da jeg som gymnasieelev og tysk ungdomsleder i midten af 30'erne havde skrevet no-

get på yderkanten liggende, bragte »Hejmdal«, det hedengangne gamle, et indigneret referat, men tilføjede til min forbløffelse: Alligevel er der noget hjemligt over ham.

Selvom jeg ikke tror, at »en slesviger er et produkt af mødet mellem dansk og tysk i det gamle hertugdømme«, men at han ville være en slesviger uden dette, som en bornholmer er en bornholmer, så vil ingen kunne benægte, at slesvigeren er blevet præget af kollisionen mellem dansk og tysk i grænselandet.

Hvordan? I det gamle land har man, når man møder en sønderjyde – begrebet slesviger er jo helt fremmed der – en forventning om, at det må være en stout, nærmest stridbar person. Det er konklusionen af det danske befolkningsflertals selvhævdelse, men konklusionen er ikke rigtig.

Det efter min mening typiske for en slesviger er hans venlige væsen, der kan gå så vidt, at han virker veg. Efter krigen fik A. Svensson engang i den noget hidsige debat prædikat med citatet: »Ak, for veg, for veg er jarlens bue«, skønt han var en af de få, om hvem man med sikkerhed må sige, at det var hans bue ikke. Jeg tror nærmest, at slesvigeren må sammenlignes med et siv, der reagerer elastisk, men ikke knækker.

Alle sådanne betragtninger er generelle og passer ikke på ethvert hoved. Men den virkelige og uberettigede generalisering finder efter mit skøn sted med begrebet »Zweiströmigkeit«, oversat som »tvestrengethed«. Slesvigeren fremstår her som en nærmest Søren Kierkegaardsk grubler, der i sit bryst udkæmper en dragekamp mellem sine to strenge, en splittet person.

Disse mennesker findes i Slesvig, men som absolutte undtagelser, der ofte er fremkommet ved i national henseende særlige familieforhold. Det normale er, at slesvigeren lever i god harmoni med sig selv som dansksindet eller tysksindet med fælles hjemstavnsfølelse, og at han ikke har halvt så svært med at forene sin tilknytning til begge kulturkredse, som tilskuerne mener, der betragter ham udefra som en sær fisk i akvariet.

Ernst Siegfried Hansen.

En relik

Slesvigeren er vel nutildags kun en relik, en ikke helt påskønnet fortidsrest, hvad der springer klarest i øjnene, når han eller hun defineres som en mellemting mellem dansk og tysk. Sådan må det være i en tid, da næsten al kulturformidling bærer nationalt præg og er institutionaliseret i nationale rammer. Vi har kun kategorierne dansk, tysk, fransk o. s. v. – hvad der ligger imellem er noget uklart, noget kedeligt, noget der har sat sig imellem to stole, et hverken–eller.

Dette er på en måde trist, men det mest triste er, at selve tilstandsformen: det slesvigske, i et efter nationale grupperinger organiseret Europa ikke har det rette trivselsklima. Det må have været anderledes før de nationale vækkelsers frembrud, bl. a. fordi staten eller samfundet i forhold til nu greb så uendelig lidt ind i regionale områders livsstil, var så uendelig lidt med til at forme befolkningerne over en fælles læst. Med demokratiets og de nationale tankers gennembrud blev dette anderledes. De vakte blev enten det ene eller det andet, mellemtingen blev suspekt, en missionsmark, hvor de ivrige skulle vinde proselytter.

Nu er det slesvigske kun en relik. Efter at valgets mulighed er givet og efter at børnene opdrages enten i tysk eller i dansk retning, kan det slesvigske kun være en kunstig tilstandsform, en tvestrømmethed, hvor man mere eller mindre fast forankret i den ene nationale kultur nærer en slags ulykkelig kærlighed til den anden. Lejlighedsvis kan det slesvigske vel også optræde som en nationalpolitisk neutralitetsvilje – man vil hverken det ene eller det andet, selv om man nok er tysk eller dansk i alle andre henseender end i bevidste nationale tilkendegivelser.

Det er på en måde synd, at det slesvigske således er blevet reduceret til en kunstig tilstandsform eller til en art ubeslutsomhed. Det er en streng mindre i den europæiske koncert, et træk, der er blevet slettet i grænseegnens fysiognomi. Men det må heller ikke glemmes, at det slesvigske blev overvundet af en livsform, der bar og fremdeles bærer fremtiden i sig. Af det af folkeviljen bårne moderne samfund, der har bragt den enkelte enorme kulturelle og materielle rigdomme, ganske vist også adskilligt andet. Hvis disse samfund omstruktueres, kan det slesvigske måske dukke op igen i en eller anden form. Men aldrig i oprindelighedens uskyldighed, der til skylder vi alle den nationale stat for meget.

Lorenz Rerup.

Der Schleswiger

Die geographische Lage als Grenzland Südschleswig hat bewirkt, dass die Bevölkerung in Südschleswig auch vom Süden in ihrer Volkstum und Kultur beeinflusst wurde. Die Abstammung und der Stammbaum der Schleswiger ist nordisch. Im Charakter und Wesen ist der Schleswiger stark Sønderjysk und nordisch geprägt.

In der Reformationszeit und nach der Übersetzung der Bibel durch Martin Luther bekam die deutsche Kultur Ansehen in ganz Europa. Die Christliche Lehre und Verkündigung von Gottes Wort fand auch Anklang in Südschleswig und Dänemark. Man begann die deutsche Kultur zu schätzen, weil man Luthers Bibel als ein grosses Werk ansah. Man bekam

Sympathie für die Christliche Lehre, und man sah es als eine gute Mission an, und geistlich und moralisch von grössten Wert für die Menschheit.

Auch der Schleswiger wurde von diesen ausströmenden Impulsen gefasst, und damit im gewissen Sinne auch politisch etwas umgeformt, und die dänische oder nordische Gesinnung ist dadurch etwas geschwächt worden. Der Schleswiger lebend unter Einfluss dieser Kultur vom Süden, fühlte sich gleichsam als Sonderling, und etwas höher stehend in Kultur und Volkstum, als die etwas nördlich lebenden Menschen. Diese Einstellung formte den Schleswiger zu einen besonderen Menschen, der einer selbständiges Herzogtum, doch unter Dänemark, sich sehr gut denken konnte.

Wenn Grundtvig zu Luthers Zeit gelebt hätte, wäre der Schleswiger anders geprägt worden, und seine nationale Stellung ganz anders geformt gewesen, seine Haltung weit mehr nordisch geblieben.

Durch die Einführung der Leibeigenschaft wurde dem grössten Teil der Bevölkerung in Angeln und Schwansen seine Freiheit geraubt und damit sein freies Denken und geistige Stellung und Gewissen. Die Ausrottung der Volkssprache durch die Adeligen und deutschen Pastoren war ein Rückschlag und Absinken in dem nationalen Bewusstsein der Schleswiger.

Alle die kulturellen Schicksalschläge musste der Schleswiger über sich ergehen lassen, weil er eben Grenzlandbewohner war, und aus nächster Nähe von diesen Kulturströmungen und Impulsen überflutet wurde.

Trotz allen diesen kulturellen und politischen Intrigen und Einwirkungen fühlt der Schleswiger sich nie als Preusse nur als Musspreusse, auch die deutschgesonnenen Schleswiger.

Der Kern, die Seele, das rassische Erbgut ist nordisch, dieses kann man nicht aus dem Körper der Schleswiger herausmerzen oder grob gesagt herauschneiden, es ist verwachsen in dem Menschen.

Deshalb ist und bleibt der Schleswiger in seinem Wesen, Charakter und Volkstum nordisch und somit dänisch.

Die geschichtlichen Ereignisse in diesem Jahrhundert hat eine grosse kulturelle Wendung bewirkt. Die kulturellen Strömungen und Impulse sind abgeschwächt. Alles Nordische hat an Ansehen gewonnen. Dänemark wird als vorbildlich gepriesen.

Der Schleswiger als nächster Nachbar wird am stärksten beeindruckt und fühlt wieder ein engere Gemeinschaft mit dem Norden. Das Nationalitätsgefühl hat durch die letzten geschichtlichen Ereignisse eine Erweckung veranlasst und die nordische Kultur gestärkt, und sie hat festen Fuss gefasst im Land der Schleswiger.

Die kulturelle Bewegung vom Norden hat natürliche Impulse und wird schneller aufgenommen als die kulturelle Bewegung vom Süden.

Der Schleswiger ist über die Kultur und politische Ereignissen, die vom

Süden kamen, enttäuscht worden und ist wieder zu der Erkenntnis gekommen, dass er doch ein nordischer Mensch ist.

Pastor Jensen schreibt in seinem Buch »Angeln« um 1844. Vielleicht ist Angeln auf ihrer grössten Höhe gewesen. Und sein Nachfolger Pastor Clausen schreib laut Borener Pfarrarchiv: Pastor Jensen folgte dem Impulse der ihn umgeben Bewegung mit steter Furcht und Unruhe. – Er hat schon damals voraus gesehen, was den Schleswigern bevorstand.

Th. Clausen, Angel.

Theodor Clausen har en landejendom på omtrent 15 ha i Lindånæs ved Slien. Han lærte sig selv dansk under den anden verdenskrig, hvor han var tysk arbejdsoldat i Kolding. (Se Sønderjysk Månedsskrift maj 1965). Sine historiske interesser har han arvet fra sin far, og han kan stå som eksempel på den historisk interesserede sydslesviger. Selv regner han sig hverken som dansk eller tysk, men som angelbo.

Slesvigske traditioner

Det foredrag, generalkonsul, professor Troels Fink holdt i anledning af »Flensborg-dagene«, formede sig som en skarpsindig procedure i sagen om Slesvigerens problem. Som vidner førte han tre typiske slesvigske personligheder, rigsarkivar A.D. Jørgensen, biskop Theodor Kaftan og pastor Nic. C. Nielsen og sluttede med påstanden om, at en slesviger er den, der i det dansk-tyske grænseområde på et eller andet tidspunkt har måttet vælge mellem dansk og tysk.

Selv om der findes slesvigere, som har prøvet at etablere en balance mellem de to strømninger (den danske og den tyske) i sindet, sagde Troels Fink, ville de før eller senere blive stillet over for et valg mellem dansk og tysk. Men han omtalte også en tredje kategori, der står ved siden af den danske slesviger: sønderjyden. Til den bekendte han sig, hvad ingen kan fortænke ham i, og med fuld ret. Ingen vil heller kunne have indvendinger at rette mod den redegørelse, han gav for de tre nævnte slesvigeres indstilling ud fra følelsesmæssige eller politiske synspunkter, eller måske begge dele.

Man kan ikke tro, at han nogen sinde selv er blevet stillet over for et sådant valg, som for øvrigt stort set har mistet sin aktualitet. Men der kan ikke herske tvivl om, at mænd som Laurids Skau, Krüger, Frederik Fischer og andre følte sig både som slesvigere og danske ud fra forudsætninger, som havde rod i helstaten og den tids patriotiske holdning. Derved blev, som A. D. Jørgensen har sagt, Slesvig et selvstændigt organ for dansk nationalitet, en betragtning, som i stærkere grad er blevet gjort gældende af redaktør Jessen, der var vokset op i et hjem, »hvor nedarvede slesvigske traditioner indgik i den danskhedsfølelse, som var bærende«. (A. Svensson: Redaktør J. Jessen II, s. 177).

Man har over for Jessens »slesvigske standpunkt« stillet H. P. Hanssens i 1892 stærkt betonedede fremhævelse af dansk kulturs betydning for nationalitetskampen. Han ville ikke være slesviger, har hans datter, fru Ingeborg Refslund Thomsen engang sagt, et udtryk, som ganske vist forudsætter, at han har stået over for et valg mellem det slesvigske og det danske, men at han også har haft forståelse for, at der eksisterer en gammel »slesvigsk Adam« og havde erkendt, at den var af naturlig oprindelse.

At man på tysk side også har forstået det slesvigske særpræg, fremgår af en artikel, digteren af »Deutschland, Deutschland über alles« Hoffmann von Fallersleben 1845 skrev efter en sammenkomst mellem fremtrædende mænd i byens Slesvig. Dette møde havde, skrev han, været nedslående for ham, thi »disse slesvigere har jo næsten ikke andet fælles med os end vort sprog. Danskervæsnet stikker meget dybt i dem og træder frem ved enhver lejlighed.« Og for nogle år siden skrev den tyske historiker Richard Haupt, at man kan være slesviger og være holstener, men det vil være tåbeligt at kalde sig slesvig-holstener.

Disse ord kan det være gavnligt for en eller anden at notere, også fordi de indikerer, at nationale (nationalpolitiske) vurderinger meget sjældent er retfærdige, men derimod ensidige. Det er rigtigt, at slesvigholstenismen aldrig førte til en statsdannelse, og at den lige så lidt som det slesvigske formåede at skabe et folk. Og det er lige så rigtigt, at den såkaldte hjemmetyskheds oprindelse kan henføres til slutningen af 1700-tallet, og at den skyldtes sociologisk betonedede, opadstræbende årsager, som med tiden blev til en tradition.

Her ud fra slutter jeg, at der også vil kunne tales om en slesvigsk overlevering. Folkesindet er ganske vist et vagt begreb, men det har, som en psykiater engang sagde til mig, sin oprindelse i tradition, vane og folkelønne, og er således opstået på et biologisk kulturgrundlag. Det, der ligger imellem, er et videnskabeligt problem.

Det er en sådan tilstand, der har medført, at slesvigeren, og det gælder både den danske og tyske, nu og da har forholdt sig kritisk over for det, der mødte ham både nord- og sydfra. Det kan skyldes den særlige historiske og politiske udvikling og den administrative adskillelse, det tidligere hertugdømme har været genstand for, måske også andre årsager. Spørgsmålet er så, hvor meget der i Nordslesvig er tilbage af en sådan tradition, hvilket altså også turde være et videnskabeligt problem. Her gør den biologiske faktor, efter tilflytningen fra nord og syd, sig gældende, og det har den gjort gennem århundreder, efter alt at dømme stærkest i tiden efter 1864 og efter 1920.

Det er givet, at den tilvandring, der har fundet sted fra syd og nord, ikke kan have befordret en særlig slesvigsk indstilling inden for de følgende generationer. Men alligevel vil det ikke kunne benægtes, at der hos

nogle mennesker i vort grænseland kan påvises en instinktiv, historisk betonet slesvigsk tradition, en tilknytning til svundne slægters tilværelse og væremåde, som også giver sig udtryk i det specielle slesvigske folkemål. Her røres der ved et andet videnskabeligt spørgsmål, som trænger til besvarelse: adskiller den slesvigske dialekts betoning sig ikke påfaldende stærkt fra den jyske, og hvorfor? Det må være en lægmand, der har et stærkt indtryk af denne forskel på øret, tilladt at stille dette spørgsmål, om end jeg har følelsen af, at historikerne ikke gerne hører det stillet.

Hvis jeg, ligesom Troels Fink, må slutte med en privat bemærkning, skal det være den, at jeg føler mig bundet til den slesvigske tradition på samme måde som en fynbo og en lollænder sikkert gør det over for deres hjemstavn, altså en slags slesvigsk overbevisning. Jeg er mig ikke bevidst at have taget et standpunkt ved et møde med det tyske. Det var givet ved roden. Men jeg er pr. definition som en ætling af slesvigske slægter dansker!

Morten Kamphövener

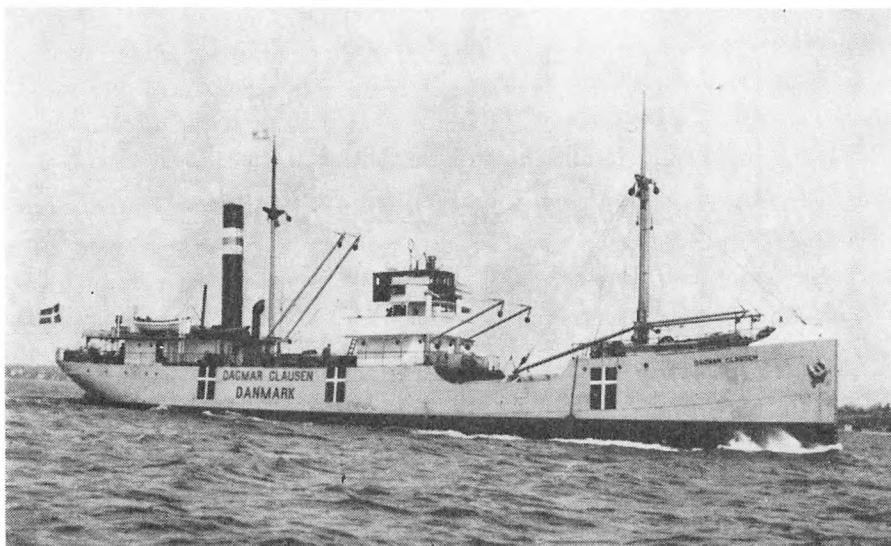
ET SØNDERJYSK REDERI

I 1894 købte kaptajn Carl Clausen, Haderslev, passagerskibet »Helene«, og i løbet af den næste snes år oparbejdede han en indbringende forretning ved sejlads på den smukke Haderslev fjord og med Fænø og Graveshoved som de fjerneste mål. Efter den første verdenskrig udvidedes det lille sønderjyske rederi efterhånden, så det i dag ejer en halv snes både; med disse og en del chartrede sejler de over hele kloden. Lods Helge Svensson, Århus, der har sejlet som styrmand og kaptajn på de Clausen'ske både, fortæller spredte træk om rederiet, der nu har hjemsted i København.

C. CLAUSEN

Clara Clausen afg. Naha, Okinawa, 13. juni. *Diana Clausen* forv. ank. Kuwait 15. juni. *Dona Clausen* f. ank. Adelaide 19. juni. *Helene Clausen* forv. ank. Benghazi 13. juni. *Ida Clausen* forv. til Cairns 16. juni. *Ilse Clausen* afg. Ceuta 11. juni. *Jesper Clausen* afg. Gråsten 13. juni. *Al-Kuwait* forv. ank. Adelaide 25. juni.

Dette er en positionsliste for rederiet C. Clausen juni 1967. Ved genførelsen i 1920 ville listen kun have indeholdt eet navn, nemlig »Helene«, og positionen ville have været opgivet til passagerfart på Haderslev fjord. Ikke alene Danmark blev gjort større ved den lejlighed, også den danske handelsflåde voksede, idet et antal skibe, der hidtil havde ført tysk flag, nu kom under dansk flag. Et beskedent bidrag til denne forøgelse var

S/S Dagmar Clausen. Billede fra den anden verdenskrigs første år. Dagmar Clausen, der var bygget 1909, forliste i 1942. Skibet sejlede i 20'erne og 30'erne i stykgodsfart, en fartgren, som man stadig interesserer sig for i rederiet.

Haderslev-kaptajnen Carl Clausens lille passagerdamper »Helene«, der besørgede trafikken på anløbsbroerne ved Sverdrup, Gravenshoved og Årøsund. Clausen førte selv skibet, og mange, som nu er lidt oppe i årene, mindes endnu sejlture på den smukke fjord med musik ombord og signalflag over masterne. Det var en yndet og festlig måde at tilbringe en søndag på.

Kaptajn Clausen døde i 1921 og hans søn, den nuværende reder, Christian Clausen, overtog »Helene« og førte den selv de første år. Hvad der tidligere havde været en god indtægtskilde, nemlig fjordfarten, svandt langsomt ind, det blev nødvendigt at se sig om efter mere lønnende beskæftigelse. Efter søndagsturen på fjorden blev derfor passagerinventaret taget i land, og om mandagen blev skibet lastet med kreaturer bestemt til slagting i Tyskland, hvor man har den bestemmelse, at slagtekreaturer skal indføres ad søvejen. Hidtil havde især tyske skibe taget sig af denne transport. Rejsen gik som oftest til Hamburg, efter endt rengøring blev der lastet stykgods for hjemgående. Der skulle slides i det, for at det kunne gå rundt.

Midt i tyverne blev det til en lidt større »Helene« og en »Helene 2« blev der også råd til. Passagerfarten faldt helt bort, og kaptajnen gik i land for at blive skibsreder, selv om det i den første tid nok kunne hænde, at både rederen og bogholderen blev set med en sækkevogn, når det skulle gå stærkt.

Daglig Forbindelse med Dampfløbet „Helene“ Haderslev—Narø Sund—Årsens

vis a verje

Søndag undtagen.

Indtil 1. Sept. 2 Gange daglig:

Fra Haderslev	6,30	Fm. 2,15	Em.
Fra Narø Sund	7,45	Fm. 3,30	Em.
Årsens	8,45	Fm. 4,30	Em.
Fra Årsens . . .	9,30	Fm. 6,00	Em.
Fra Narø Sund	10,45	Fm. 7,00	Em.
Å Haderslev	12,00	Fm. 8,15	Em.

Passagerer, Biler, Gods og Dyr medtages.

Clausen.

Nærmere Oplysning gives:

Haderslev Telefon 419. — Årsens Telefon 14.

Søndagene udlejes Damperen til Adflugter.

Clausens rederi var en flittig annoncør. I de gamle annoncer fra begyndelsen af tyverne kan man også finde onsdags-koncertturene bekendtgjort. På dampskibet Helene er der »koncert om bord og ved Fæno badehotel af Høhns orkester«. Man sejlede fra Haderslev klokken 1,15 og nåede til Fæno klokken 3,45; hjemturen, der begynde klokken 7, tog kun to timer. En returbillet kostede 2,50 kroner, og det var en almindelig yndet fornøjelse for Haderslevborgerne at deltage.

Den oprindelige blandede forretning med passagerer, biler, gods og dyr er delvis opgivet til fordel for dyretransporter, som rederiet har specialiseret sig i. Man sejler med heste fra Polen, grise fra Østtyskland, køer (avlssdyr) fra Montreal til Rusland og slagtedyrl fra Australien til Japan, muldyr fra Italien til Indien, og får, opkøbt af rederiet i Australien, til Kuwait, hvor de slagtes og sælges. Men grundlaget for alle dyretransporterne var kreaturexporten fra Danmark til det traditionelle marked i Tyskland.

Anstrengelserne gav det tilsigtede resultat, at flåden kunne udvides både i antal og i skibenes størrelse. Det var dog stadig ældre og mindre dampere, der blev indkøbt til en skikkelig pris for derefter at blive sat i kreatur- og stykgodsfart. I 1927 købte rederiet en tidligere tysk damper »Kanal IV«, som havde tilhørt Sønderborg-Flensborg dampskibsselskab. Skibet var i 1926 forlist ved Schleimünde, men blev hævet og repareret, hvorefter Clausen overtog det og gav det navnet »Carl«, senere ændret til »Carl Clausen«. Skønt dette skib er bygget allerede i 1906, har det sejlet for rederiet indtil for ganske nylig, og det må vel have været et af de ældste aktive skibe i handelsflåden. Hvor meget der er tilbage af den oprindelige »Kanal IV« er så en anden sag, skibet har været gennem talrige ombygninger, bl. a. fra damper til motorskib, men alligevel! Samme »Carl« har iøvrigt vist en formidabel evne til at overleve kollisioner, luftangreb og andre farer til søs. Et par år efter overtagelsen kolliderede den ved

»Helene« under tysk flag i Haderslev havn.

Hamburg med en dansk damper »Esbern Snare«, som sank. Under 2. verdenskrig kolliderede den under konvojsejlad i Ålandshavet med en svensk destroyer, som fik en ilde medfart. Efter krigen måtte »Carl« forsynes med en ny stævn efter en kollision i Nordsøen, så den har unægtelig prøvet lidt af hvert og alligevel været et heldigt skib.

Inden 2. verdenskrig havde rederiet efterhånden fået oparbejdet en del stykgodsruiter mellem nordtyske havne og danske provinshavne, samtidig med at flere skibe var fast beskæftiget i kreaturfarten, der for det sydjyske område især benyttede Kolding som afskibningshavn, hvor man oprettede et filialkontor. Selve hovedkontoret blev flyttet til Århus, som blev regelmæssigt anløbet af stykgodsbådene.

Ved krigen udbrud ejede Clausen otte skibe, alle af ældre årgang, men velholdte. Flådens flagskib var »Clara Clausen«, en forhenværende bananbåd, der med sine elegante linjer lignede alt andet end en kreaturbåd, til gengæld kunne man lugte det. Rederiet var i god fremgang, selv om det på grund af udvidelser nok måtte arbejde med en stram økonomi. Den energiske reder var her og der og allevegne for at banke forretningen op. I Århus kunne han være på kajen før kl. 7, når en af bådene skulle losse der, for at se at alt gik som det skulle, og i Kolding kunne man se ham dykke ned i lasten mellem kreaturerne, selv om han var i sit pæneste tøj.

Krigen skabte selvsagt mange vanskeligheder, hele rutenettet blev slået

i stykker, og da det satte ind med isvinter, var det kun muligt at holde de skibe i fart, som i rette tid var kommet ud i Nordsøen, hvor krigsrisikoen var stor. »Dagmar Clausen« var i hast blevet ombygget til en slags kølebåd for at sejle frosset kød fra Esbjerg til Antwerpen. Den blev opbragt af tyskerne, men efter endt undersøgelse atter frigivet, og i det hele taget var det ret dramatiske rejser, skibet havde i denne fart. Den nåede dansk havn umiddelbart før 9. april og Clausens skibe befandt sig indenfor spærringen under resten af krigen.

Det var vel ikke unaturligt for rederiet at fortsætte kreaturfarten på Tyskland, selv under de ændrede forhold, og denne fart tog et mægtigt opsving, da husdyrbestanden måtte indskrænkes på grund af fodersituationen. Flere skibe blev chartret og ombygget med denne transport for øje, samtidig med at flere af Clausens egne skibe blev ombygget til kølebåde for at fragte ferske svinekarver, en helt ny transportform, der blev omfattet med megen interesse. Rederen selv var så interesseret, at han, første gang denne lastning foregik, trippede rundt på dækket, indtil han ikke kunne holde det ud længere, men resolut satte sig på en sliske, som var godt glat af fedt og blod, og kurede på enden ned i lasten; han ville skam se, hvordan det gik til dernede.

Da Svendborg var det foretrukne værft for alle disse ombygninger og nyindvindinger, flyttede rederiet dertil og indrettede kontor i en smuk villa ved Vindeby-færgens anløbssted. Det kunne dog medføre visse ubehageligheder for det sejlede personale, hvilket efterfølgende eksempel kan illustrere. »Dagmar Clausen« var engang under tæt tåge gået på grund lige ud for kontoret, og det første fartøj, som dukkede op, da tågen lettede, var en lille robåd, ført af rederen med inspektøren som passager. I en høflig tone blev der spurgt, hvad i alverden skibet havde der at bestille. Ingen anstrengelser blev sparet for at komme væk fra sådan et kedeligt sted så hurtigt som muligt.

Der blev ellers tjent gode penge i disse år, to nybygninger, Clausens første, blev bestilt ved Svendborg skibsværft. Det blev til en mindre kreaturbåd og en større kølebåd, som begge kom i fart under krigen. Clausen blev også godsejer, da han købte »Boltinggård« i nærheden af Ringe.

Uden uheld for skibene forløb krigen ikke. Allerede i 1941 minesprængtes »Dagmar Clausen« i Storebælt, heldigvis uden tab af menneskeliv. Skibet blev repareret, for så at møde sin endelige skæbne i den finske skærgård under en snestorm i december 1942. Den løb på et skær og blev fuldstændig vrag. Alle mand blev reddet. Samme måned blev »Marie Clausen« minesprængt syd for Als. 12 mand omkom, kun to blev reddet. Mod slutningen af krigen blev både »Clara« og »Carl« saboteret, dog ikke værre end at de begge kunne repareres efter krigen, de blev ved samme lejlighed ombygget til motorskibe. Umiddelbart før Tysklands kapitulation skete et

*Carl Clausen, født i Aadsbøl 8. 7. 1866,
død 15. 8. 1921.*

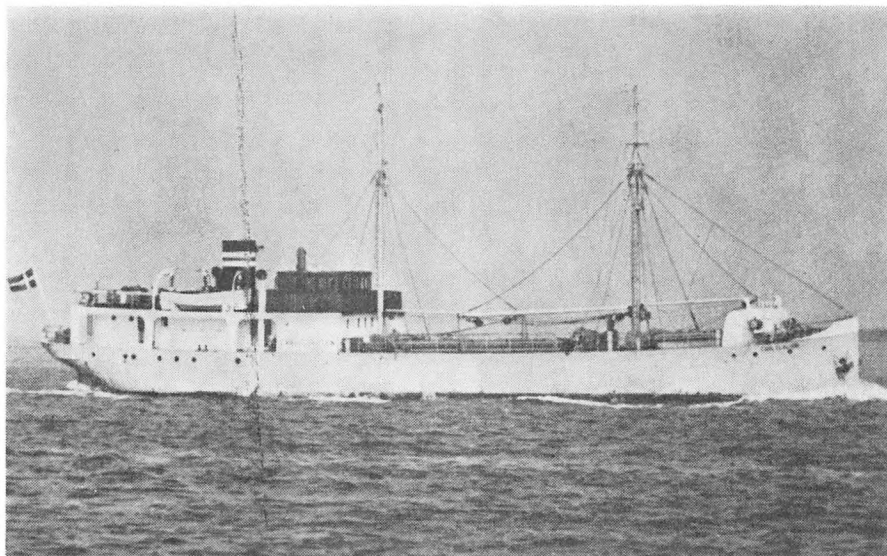

Christian Clausen, født 7. 7. 1897.

meget tragisk forlis. Det var efterhånden blevet umuligt at holde skibene i fart længere, og de blev derfor oplagt på afsides liggende steder. Clausens nye skib »Ann Helen Clausen« var på vej til oplægning i en bugt ved Brunshuse i nærheden af Fåborg, da den på lavt vand ramte en mine. Heldigvis var der ikke fuld besætning ombord, nu omkom fire mand. Så nær – og dog.

Efter krigen satsede rederiet på kølebåde, der blev i hurtig rækkefølge leveret tre nybygninger, to fra Ålborg og en fra Italien, smukke skibe, der lastede mellem 2000 og 2500 ts. De blev indsat i linjefart mellem Liverpool og De Kanariske Øer. Konkurrencen er imidlertid hård og ubarmhertig i international skibsfart, og denne rute blev aldrig det store sus for rederiet, som efter nogle års forløb afhændede disse smukke skibe for atter at falde tilbage til sit gamle speciale, kreaturfarten. Der blev i stedet bygget seks mindre skibe, fortrinsvis i Jugoslavien, alle beregnet for denne fart, som nu blev udvidet til at omfatte havne i Irland, England, Spanien, Australien samt et så usædvanligt sted som Kuwait. Rederiet flyttede til København, hvor snart alle danske rederier har hovedkontor. Sidst er der blevet bygget tre større både, ligeledes i Jugoslavien. Et af dem, »Al-Kuwait«, som sejler under Kuwaits flag, vakte opsigt verden over for nogle år siden ved at kæntré i Kuwaits havn, det blev senere bjerget ved den berømte plastickugle-operation.

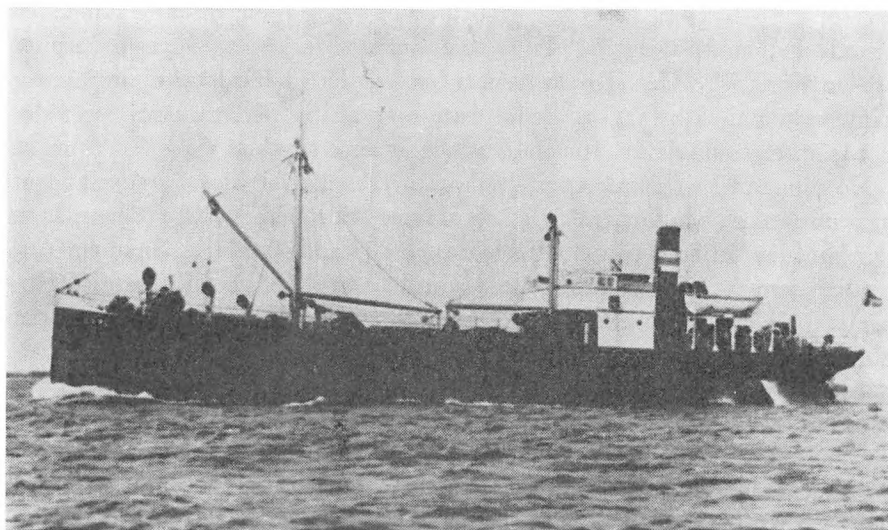
Sidste år har rederiet højtideligholdt sin stifter, Carl Clausens, 100 års dag. Et af de nye skibe »Clara Clausen« anløb Haderslev havn for at

»Carl Clausen«, der var bygget 1906, sejlede først under navnet »Carl« som kreaturbåd (nederst denne side). Da damperen blev bygget om til motorskib, fik den ikke alene nyt navn, men blev samtidig indrettet til kølebåd. »Carl Clausen« blev lagt op i foråret 1967.

markere, at her er rederiets fødested. Det lille sønderjyske rederi har vokset sig stort, bevarer, det hører ikke til giganterne inden for shipping, ikke endnu, men det har vist sig, at energi og vovemod i forbindelse med en specialisering inden for en bestemt gren af skibsfarten har gjort det muligt for rederiet at gøre sig gældende på verdenshavene og vise flaget med ære i selv fjerntliggende havne. Well done!

Helge Svansson.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

**Besøg
landsdelens
museer**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (040) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten
Andelsslagteri

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{5}$ • VOJENS

Sønderjysk Månedsskrifts adresse: H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Redaktørernes adresser: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. - Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.